

GEODİNAMİK GƏRGİNLİYİN ANOMAL DƏYİŞMƏLƏRİNİN QRAVİMAQNİTOMETRİK TƏDQİQATLARLA ÖYRƏNİLMƏSİ VƏ EKOGEOFİZİKİ RİSKİN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ (QARADAĞ QAZ ANBARI TİMSALINDA)

N.Xanbabayev, L.İbrahimova, A.Əsədova, P.Babazadə,
C.Osmanov, M.Məmmədova

AMEA, Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzi

Genişləndirilən və tutumu artırılan qaz anbarlarının gələcəkdə ekoloji fəaliyyətində ekoloji təhlükənin yaranmaması üçün mütəmadi olaraq seysmik riskə nəzarət olunmalıdır. Qaz vurulan laylarda anomal geodinamik gərginlik enerjisinin artmasından yarana biləcək təhlükənin qabaqcadan qarşısının alınması ən aktual məsələlərdən biridir. Azərbaycan ərazisi seysmik aktivliyi yüksək olan regionalardandır və burada seysmik cəhətdən aktiv olan bir sıra iri dərinlik qırılmaları mövcuddur. Son illərin seysmik aktivlik xəritələrində qeyd olunan anbarların ərazilərində seysmik aktivliyin kəskin artması müşahidə olunur. Acıçay-Ələt, Kür, Palmir-Abşeron qırılma zonalarında baş verən güclü zəlzələlər qaz anbarları üçün yüksək intensivlikli seysmik təhlükə yaradır.

2000-ci il noyabr ayının 25-də baş vermiş Bakı zəlzələsi 2 seysmik təkandan ibarət olmuş ($M=5.8$ və $M=6.2$) və yüzlərlə afterşoklarla müşayiət olunmuşdur. Anbar ərazilərində zəlzələ MSK-64 şkalası üzrə 6-7 bal intensivliyində hiss olunmuşdur. Çoxsaylı güclü zəlzələlərin yer səthindəki təzahürü xüsusiyyətlərinin tədqiqi və nəticələrin analizindən məlum olur ki, zəlzələlərin maqnitudunun yüksək, dərinliyin nisbətən az olması pleystoseystzonalarında yer səthində müxtəlif dərəcəli çatların əmələ gəlməsinə səbəb olurdu. Bu zaman qaz anbarlarının hermetikliyinin pozulması və qazın yer səthinə miqrasiyası (sızması) prosesi baş verə bilər. Ekoloji fəlakət yaranmaması üçün tədqiqat sahələri və ona yaxın ərazilərdə baş verə biləcək zəlzələlərin qaz anbarlarına mümkün təsir effektləri detallıqla araşdırılmalıdır. Qaz anbarının geoloji-tektonik quruluşunu nəzərə alaraq ərazidə və ona bitişik sahələrdə qravimaqnitometrik rejim müşahidə işləri yerinə yetirilməlidir. Seysmik və qravimaqnitometrik məlumatlara əsasən tədqiqat sahəsində indiyə qədər aşkarlanan blokları və qırılmaları nəzərə alaraq 10-12 qravimaqnitometrik dayaq məntəqəsinin yaradılması zəruridir. Qarşıya qoyulan geoloji-texniki məsələləri həll etmək üçün anbar və ona bitişik ərazilərdə maqnitometrik rejim müşahidə işləri ilə paralel qravimetrik profilləmə işinin aparılması, vurulan və götürülən qazın həcmi artıb-azaldıqca sıxlıq effektinin dəyişməsinə nəzərə alaraq müxtəlif səviyyələr üçün lokal anomaliya (gərginlik) xəritələrin qurulması və ekoloji riski qabaqcadan qiymətləndirmək təklif olunur.